

Itineraris romànics pels voltants del Montseny - V

JOSEP PAGÈS I ROVIRA

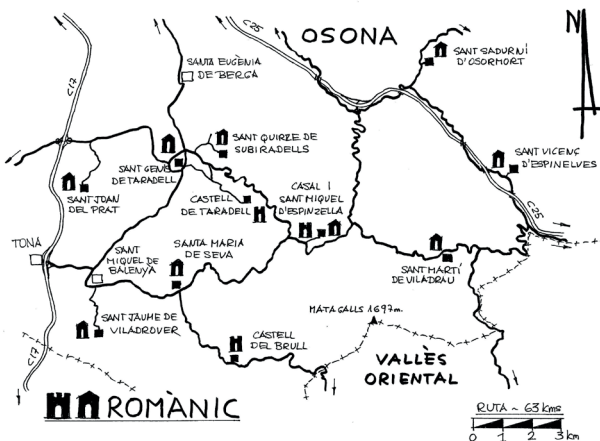
Romanesque itineraries through the Montseny - V

Es presenta un itinerari romànic pel Montseny que comença al terme municipal del Brull, on hi trobarem les restes del seu Castell. Anirem fins a Seva, on hi ha l'església de Santa Maria, i abans d'arribar a Sant Miquel de Balenyà, visitarem el temple de Sant Jaume de Viladrover. Seguirem fins a Taradell on hi trobarem, dintre del seu terme municipal, l'església de Sant Genís, el Castell, les capelles de Sant Joan del Prat i de Sant Quirze de Subiradells. Anirem cap a Viladrau, primer visitarem el Casal d'Espinella i la capella de Sant Miquel, i a la població l'església de Sant Martí. Seguirem cap Espinelves, on hi ha l'església de Sant Vicenç, i acabarem el nostre itinerari a Sant Sadurní d'Osormort.

Paraules clau: Romànic, Osona, església, castell.

We are presenting a Romanesque itinerary through the Montseny that begins in the township of Brull where we will find the remains of its castle. We will go to Seva where the church of Santa Maria is. Before we arrive at Sant Miquel de Balenyà, we will visit the temple of Sant Jaume de Viladrover. We will continue to Taradell, where we will find the church of Sant Genís, the Castle, the chapels of Sant Joan del Prat and Sant Quirze de Subiradells. After the visit, we will go to Viladrau where we will visit the country home of Espinella, the chapel of Sant Miquel and in the town the church of Sant Martí. In Espinelves we will visit the church of Sant Vicenç. Our itinerary will finish at Sant Sadurní d'Osormort.

Keywords: Romanesque, Osona, church, castle.

Plànol de l'itinerari (J. Pagès)

DESCRIPCIÓ DE L'ITINERARI

El principi de l'itinerari romànic el farem al municipi del Brull, dintre d'aquesta població i, en front de l'església de Sant Martí, trobarem les restes del castell. Continuem per la BV-5301 direcció a Seva, on hi trobarem l'església de Santa Maria. Després, agafarem la BV-5305 direcció Taradell i, abans d'arribar a Sant Miquel de Balenyà, prenem un trencall a mà esquerra que ens portarà fins l'església de Sant Jaume de Viladrover.

Tornarem a la BV-5305 fins a Taradell, primer visitarem l'església de Sant Genís, després agafarem la BV-5306 direcció a la C17 i, abans del PK4, trencarem a l'esquerra per una pista asfaltada que ens durà fins a la capella de Sant Joan del Prat. Retornem a Taradell, agafarem la B-520 direcció Viladrau, i a la sortida de Taradell, a mà esquerra i, pel carrer del Pirineu i després pel de Santa Julita arribarem a la capella de Sant Quirze de Subiradells. Retornem a la BV-520 i, passat el PK7 hi ha un trencall a mà dreta que ens portarà per una pista forestal fins a un lloc, on amb uns 15 minuts a peu, arribarem al Castell de Taradell.

Retornem a la BV-520, la qual, després de l'encreuament amb la BV-5303, és converteix amb la GI-520, passat el PK7, a mà esquerra hi ha un trencall que ens portarà fins el Casal d'Espinella i la seva capella de Sant Miquel. Seguirem per la mateixa carretera GI-520 fins a Viladrau, on visitarem l'església de Sant Martí. Seguirem per la GI-543 fins l'encreuament amb la GI-544, amb direcció a Espinelves, on hi trobarem l'església de Sant Vicenç. Sortirem d'aquesta població per la GIV-5441 direcció a Sant Sadurní d'Osona, on podrem admirar la seva església romànica.

CASTELL DEL BRULL

Les restes que ens han pervingut del castell del Brull es drecen dalt d'un turó que hi ha a ponent de l'església romànica de Sant Martí. De la primitiva estructura es conserva avui només l'angle de tramuntana-llevant, un fragment del mur de tramuntana, on s'observa una finestra molt destruïda i algunes filades arranades. La planta formava un pentàgon bastant regular, apuntat al cantó de migjorn amb reforçaments cilíndrics als angles i al centre del mur de tramuntana. Aquest reforçaments consisteixen en un cilindre massís d'un metre de diàmetre, construït amb el mateix aparell que els murs.

En un moment no determinat, però dins l'època romànica, els murs del castell foren realçats i aleshores hom procedí a doblar aquest cilindre amb la construcció d'un mur concèntric que arrenca amb un sòcol senzill i que segueix més amunt del reforçament massís. La superposició d'aquestes dues estructures i l'alçada original del reforç són perfectament visibles en

el mur exterior de doblat de la torre, el qual en la seva part baixa manca de parament intern, que apareix al sector sobrealçat.

L'aparell de la part més antiga és de carreus de pedra, ben tallats en formes regulars, disposats en filades uniformes. Per contra, la part recrescudada ha estat construïda amb carreus de pedra vermella, ben tallats i polits, gairebé com carreus de mides regulars.

L'estat actual de les restes del castell del Brull, fragmentàries i mal conservades, no permet aventurar cap hipòtesi sobre l'estructura i la cronologia de la seva construcció. Amb tot, sense gaires garanties, hom podria situar les dues etapes de construcció detectables en el segle XII i el XIII.

SANTA MARIA DE SEVA

L'actual església de Santa Maria presenta moltes modificacions d'èpoques tardanes, l'edifici és un temple amb planta en forma de creu, de la qual la part més llarga de la nau, corresponent a l'extrem de ponent, és la que conserva vestigis romànics, així els murs mostren un aparell d'època romànica, molt semblant al del campanar, exteriorment el mur de migjorn de la nau mostra un fris d'arcuacions cegues entre lesenes i apareix clarament visible que la teulada de la nau fou sobreaixecada.

La construcció de l'església romànica es remunta a la segona meitat del segle XI, aquest edifici ha arribat als nostres dies amb modificacions i afegits, en els segles XVII – XVIII, s'aixecà la teulada i construí un comunidor al mur

Santa Maria de Seva. (Foto J. Pagès).

de ponent, se suprimí l'absis i s'allargà el cos de la nau. L'any 1915 li fou adossat un portal neoromànic a la façana de ponent.

Indubtablement, el campanar que es dreça davant nostre és l'element romànic més important de l'església de Santa Maria. Està adossat al costat de tramuntana i té planta completament quadrada. Té sis nivells d'obertures, a més de la planta baixa. El primer nivell presenta una finestra d'una esqueixada a cada cara, estructura que repeteix idènticament el segon nivell. El tercer mostra una finestra d'una esqueixada només als costats de tramuntana i migjorn. El quart nivell rep en canvi una finestra allargada amb arc de mig punt a cada façana. Finalment, el cinquè i sisè

nivells reben una finestra geminada de doble columna a cada costat de la torre. Aquest campanar es caracteritza per l'absència de decoracions llombardes, ja que no hi són presents ni arcuacions ni frisos. Es tracta d'una construcció romànica única del segle XII, però amb tipologia pròpia del segle XI. Té una alçaria de 26,50 m.

SANT JAUME DE VILADROVER (EL BRULL)

L'església de Sant Jaume de Viladrover és un edifici que conserva les característiques bàsiques de la seva època primitiva romànica, conformada per una nau amb arcs torals, tancada per un absis i completada per l'esmentada torre-campanar. Sobre el mur meridional hom pot observar encara la primitiva porta d'entrada i una finestra de doble esqueixada. Al

Sant Jaume de Viladrover. (Foto J. Pagès).

mur de ponent i damunt una porta oberta al XVII hi ha una finestra en forma de creu. L'església romànica primitiva correspon a una construcció de principi del XII. Al segle XVII la volta es trobava en estat ruïnós, fou substituïda per una altra (de l'original romànica només es conserva una part que permet aguantar el campanar). Fou tapada la porta d'entrada

primitiva i s'obrí una de nova sota el mur del campanar. L'absis està decorat exteriorment amb un fris de dents de serra, just sota el ràfec, i un seguit d'arcuacions cegues agrupades per bandes llombardes. Ben centrades entre aquestes bandes s'observen tres finestres de doble esqueixada que il·luminen l'interior de l'absis. Però aquesta part del temple és de fet una construcció neoromànica, tot i que molt acurada, realitzada als anys 1916-1919. Aneu amb compte, perquè la seva acurada execució podria fer-la passar als ulls més inexperts com una construcció romànica original.

El campanar és el tret més remarcable del conjunt romànic de l'església de Viladrover. Aquesta torre-campanar descansa sobre la volta que se situa a l'exterior oest de la nau del temple. De planta sensiblement romboïdal, té tres pisos d'alçada, que podem recórrer visualment de dalt a baix. Observem que al tercer pis foren eliminades les finestres romàniques dels costats est i oest, substituïdes en època barroca; tanmateix, les finestres dels costats nord i sud són les originàries. El segon nivell presenta unes finestres geminades a cada costat que, tot i estar actualment tapades, romanen encara visibles. Al primer pis veurem unes finestres d'arc de mig punt a cada costat. Remarquem que sobre les finestres, i actuant com a separació

dels cossos, són presents arcuacions i fris de dents de serra. Aquesta torre és una construcció romànica llombarda de principis del segle XII.

SANT GENÍS DE TARADELL

El campanar romànic és l'únic element que es conserva de l'antiga església de Sant Genís. Aquesta torre-campanar de base quadrada té actualment cinc pisos, separats per un fris de dents de serra i amb repartiment uniforme d'arcuacions. El primer pis correspon a la base i està decorat exteriorment amb arcuacions i lesenes. El segon té la mateixa decoració que el precedent, però entre lesenes hi ha una finestra a cada cara que no presenta decoració. Ja al tercer pis observem una decoració semblant a l'anterior, però amb finestres geminades de doble arcada; es tracta de la finestra típica dels campanars llombards. Al seu torn, el quart i cinquè pis són iguals a l'anterior, però amb finestres triforades. Les vicissituds del darrer cos, el sisè, són notables. Fou afegit al segle XVIII però al seu torn fou substituït entre al 1950 per un cos d'estil neoromànic. Es procurà que formés una unitat amb el cinquè, evitant que existís separació entre ells exteriorment. D'aquí que sembli un sol pis allargat, segurament per encabir-hi l'esfera del rellotge. Afegim-hi que tota la construcció es corona amb una cornisa i un bordó i que es cobrí amb una teulada d'estructura piramidal. L'alçada total de la torre és d'uns 34 metres. Esdevé un notable exemple dels campanars llombards del segle XI.

Sant Genís de Taradell. (Foto J. Pagès).

Quan a l'església de Sant Genís, de l'edifici construït el segle XI, aviat comença a sofrir reformes i afegits, en els segles XIII i XV. Durant el segle XVIII hom construí la nova església que havia de substituir la romànica, deixant únicament dempeus el campanar de torre.

SANT QUIRZE DE SUBIRADELLS (TARADELL)

La capella de Sant Quirze es trobava dins l'antic terme del castell de Taradell, a la vall de Subiradells, i l'any 1967 quan fou restaurada pels propietaris de la urbanització propera a la capella i cedida a la parròquia de Taradell.

Aquesta petita església consta d'una sola nau amb un absis semicircular obert vers llevant, cobert amb volta semiesfèrica, la nau és coberta amb volta de canó de mig punt. L'entrada a la capella és al cantó de migjorn, per una porta que és coronada amb un arc de mig punt rematat amb dovelles, sense timpà i sense cap decoració.

Sant Quirze de Subiradells. (Foto J. Pagès).

L'absis és totalment llis i té una finestra de simple esqueixada amb arc de mig punt, oberta vers l'interior. Aquesta finestra i una altra que s'obre al mur de ponent i la porta són les úniques entrades de llum a la capella. A l'extrem de la façana de ponent i damunt del mur, modernament fou erigit un campanar de cadireta amb dues finestres.

Es tenen notícies d'una església erigida dins la segona meitat del segle X, però a finals del XI es degué de refer l'edifici perquè es trobava derruït, amb la construcció de l'actual església.

SANT JOAN DEL PRAT (TARADELL)

La capella de Sant Joan és un senzill edifici d'una nau capçada vers llevant per un absis semicircular, coberta amb una volta de canó seguit a la nau i d'una volta de quart d'esfera a l'absis, amb els interior enguixats i arrebossades les parets dels paraments exteriors de llevant, migjorn i tramuntana. La construcció sembla refeta parcialment, segurament quan caigué la volta, ja que al mur de tramuntana, a part dels tres contraforts afegits, hi ha parets amb senyals d'haver estat adobades.

Hi ha una única finestra d'una sola esqueixada a l'absis, descentrada cap a la dreta donant a migjorn, i indicis des de l'exterior d'haver-hi existit una porta orientada a migjorn, amb senyals d'haver estat tapiada. La façana de ponent, que no està arrebossada, té un aparell romànic força ben conjuntat. L'absis descansa sobre un gran sòcol també semicircular de 1,2 m d'alt, el qual sobresurt uns 40 cm, cobert amb lloses de pedra. A la façana de ponent hi ha una portalada de brancals i llindes de pedra, així com un campanar de cadireta que ja correspon a una època més tardana.

CASTELL DE TARADELL

També conegut com castell de Can Boix, és situat en un cim de grans balmes, que hi ha al costat de llevant de la població de Taradell. La fortalesa

té un assentament realment espectacular, ocupant un planell format per una roca situada en voladís a l'extrem de la serralada amb la qual s'uneix per una estreta carena. El castell té una forma molt irregular, amb els seus murs construïts a frec de la penya, de la qual són gairebé, una prolongació vertical.

Al cantó de tramuntana s'ha identificat, en el curs d'una neteja i prospecció arqueològica portada a terme al 1985, la base d'una torre de planta circular, al costat de la qual hi havia la porta, moderna, del recinte. Al costat d'aquesta hi ha un pany de paret, d'uns 7,25 m de llarg, perfectament diferenciat de la resta de murs per una cantonada a l'extrem de llevant que, juntament amb la torre, són les restes més vistents del castell primitiu. Aquests dos elements han estat construïts amb un aparell de lloses planes, disposades regularment, embegudes en abundant morter de calç, hom aprecia al pany de mur una filada d'*opus spicatum* i una finestra i el brancal d'una altra, d'una sola esqueixada. La resta dels murs del castell han estat construïts amb carreus, en treballs desbastats i disposats en filades, les quals tendeixen irregularment a l'horitzontalitat.

Sembla molt clar que el nucli primitiu del castell era format per una torre i una edificació situada a llevant, de la qual resten el pany de mur ja esmentat i el que li fa cantonada, formant la porta. La construcció del nucli primitiu, per l'estructura de l'aparell, pot ésser situada entre final segle X i començament segle XI. És molt possible que la torre i aquesta edificació fossin els elements bàsics, construïts en pedra, d'una estructura castellera, feta amb materials menys durables, com fusta, tàpia, que devia ocupar tot el planell, i que posteriorment fou refeta, donant-li la forma actual.

SANT MIQUEL D'ESPINZELLA (VILADRAU)

La capella de Sant Miquel del casal d'Espinzella és un edifici d'una nau coberta amb volta de canó seguit de mig punt que arrenca amb un àbac per tot el perímetre de la capella. L'absis situat vers llevant, precedit per un arc en degradació, és cobert amb volta semiesfèrica, i al seu centre hi ha una finestra de doble esqueixada i coronada per una arc de mig punt adovellat que es troba situada sota l'àbac. Una altra finestra, d'ídèntiques característiques que la de l'absis, oberta a la façana de ponent, queda sobre la línia de l'àbac.

A la planta inferior d'aquesta nau i mig soterrada hi ha una notable nau també coberta amb volta de canó de mig punt amb un absis de volta semiesfèrica amb parets molt gruixudes, amb una única entrada pel sostre de la volta. Aquesta segona nau podria haver estat un magatzem, una cripta o una presó.

L'exterior de l'absis, com la resta dels murs de la capella estan mancats d'ornamentació. És remarcable l'aparell en què està construït l'edifici, amb carreus ben col·locats, d'un característic color vermell fort. Sembla talment com si la porta d'entrada a la capella hagués estat arrencada, a la mateixa façana hi ha un campanar d'espada. Tot l'edifici té una textura molt homogènia, que palesa una construcció romànica del segle XII.

CASAL D'ESPINZELLA

El casal d'Espinzella inclou un conjunt d'edificacions bastides en tres etapes ben destacades, si bé totes elles es mantenen dintre del recinte emmurallat. Corresponen a l'obra romànica del segle XII, les muralles i la capella de Sant Miquel. El fragment més complet de la muralla correspon al cantó de migjorn, on presenta un marcat talús i s'hi ubica la porta principal fortificada que donava entrada al pati interior del recinte. Els murs de la muralla segueixen a la cara de llevant, on coincideixen amb l'absis de la capella. Mentre que en època posterior fou aixecada la construcció gòtica del gran casal (segles XIV-XV). A la fi del XIX hom obrí la porta de l'antic mur i finestrals de tipus neoromànic, completats més tard amb elements gòtics, com el gran finestral de punt ametllat del mur de tramuntana del casal.

SANT MARTÍ DE VILADRAU

L'església primitiva era un edifici romànic del segle XI, d'aquesta època correspon la nau central i dues arcades, que podrien correspondre a l'estructura d'un atri o galilea. L'església actual consta de tres naus. La nau central possiblement correspongui al temple original romànic, és coberta amb volta apuntada, i està prolongada per un absis recte amb volta de llunetes. Les naus laterals, més curtes, amb volta nervada ogival, estan separades de la central per dos arcs formers de mig punt. Adossat al mur de migjorn hi ha un campanar neoclàssic, de base quadrada, amb un cos superior vuitavat. El temple es va construir sobre el primitiu al segle XVI i és va refer al XVII, en època barroca.

De l'església antiga romànica només resten evidents dues arcades, que es troben a mà dreta de l'entrada actual, dins el temple. Es tracta de dos arcs de mig punt, amb un rebaix, recolzats en dues columnes bessones centrals. Les columnes tenen base, canya i capitells trapezoidals esculpits amb ornamentació vegetal. La pedra és de un color vermellós i l'aparell ha estat fet amb carreus ben carejats i de mides molt regulars.

Per la seva configuració, aquesta peça pot correspondre a l'estructura d'un atri o claustre, del qual no ens han pervingut altres restes. Només una exploració sistemàtica del subsòl de l'edifici, podria aclarir la seva

veritable funció original. Pel seu aparell i la seva tipologia és una obra clarament construïda al segle XII.

SANT VICENÇ D'ESPINELVES

L'església d'Espinelves és un edifici de dues naus, cobertes amb volta de canó i capçades cadascuna d'elles amb un absis semicircular al cantó de llevant. Cada absis té una finestra de doble esqueixada. A més, a la nau n'hi ha dues d'identiques a la paret de migdia i una més al fons de cada nau. L'absis menor presenta exteriorment un fris d'arcuacions, mentre que en el major dues lesenes reparteixen el fris d'arcuacions en tres grups. Per altra part, la porta actual d'entrada al temple és situada al mur de migdia, i està configurada per una arquivolta interior llisa i adovellada i una altra exterior en forma de bossell i amb dues impostes i dos capitells.

La restauració de 1977 posà al descobert que no es tractava d'una església d'una sola nau amb un pòrtic o atri al migdia. A Espinelves l'espai cultual comprenia una nau i un absis del segle XI i, adossada, una segona nau amb un absis del XII, que fou la que rebé la torre-campanar també al XII. La comunicació interior entre una i altra es practicava per una porta situada al mur mitger, que fou descoberta igualment amb la restauració al 1977. Està formada per un arc de mig punt que descansa sobre dues impostes amb dues arquivoltes decorades que recolzen sobre pilars. No té timpà ni llinda.

Sant Vicenç d'Espinelves. (Foto J. Pagès).

En un extrem de la nau que conforma l'església de Sant Vicenç, al cantó de tramuntana i encimbellat sobre la volta, s'alça un campanar sustentat per un arc toral. S'estructura en tres nivells i presenta una conformació robusta, tot i que alhora esvelta i ben proporcionada. Tot i que en el primer nivell s'hi obrí només una sola finestra, observem que el segon rep en canvi dues finestres geminades, separades per una columna amb capitell. Les mateixes que presenta el tercer nivell, tot i que són de factura posterior. Per sobre observem un remat amb teulada a quatre vents. Cadascun dels

nivells es marca de manera indiscutible, ja que aquests s'assenyalen amb arcuacions, damunt de les quals s'hi disposà un fris de dents de serra. Observeu especialment les mènsules de les arcuacions en el primer i segon nivell, ja que estan ornamentades amb petits caps esculpits, trets que demostren que es tracta d'una obra del segle XII avançat.

Aquest edifici ha estat molt condicionat per la radical restauració que fou objecte del 1965 al 1972, realitzada per la Diputació de Girona, amb un criteri potser excessivament arqueologista. En aquesta restauració hom construï de bell nou l'absidiola i fou unificat en massa zel el seu aspecte extern, la qual cosa pot provocar dubtes per a la correcta lectura del seu procés constructiu.

SANT SADURNÍ D'OSORMORT

És un edifici d'una sola nau, cobert amb volta de canó, amb una capella lateral al costat de tramuntana afegida en època gòtica. Exteriorment, la nau presenta un fris d'arcuacions cegues tot al llarg del mur de migjorn, amb alguns fragments al mur de tramuntana. L'absis ha rebut, perfectament

Sant Sadurní d'Osormort. (Foto J. Pagès).

centrada, una finestra de doble esqueixada, que és idèntica a les que veiem en el mur de migjorn. L'entrada actual al temple es troba a la façana de ponent, a la mateixa base del campanar.

A l'extrem occidental de l'església i sobre la volta de la nau s'alça un campanar torre de tres nivells. De planta quadrada, està cobert amb teulada a dos vessants. Tot i tractar-se d'un campanar amb aparell molt uniforme, s'observa que les obertures han estat modificades. Així, en el primer nivell, trobem una finestra geminada als costats de tramuntana, de migjorn i

de ponent (amb un fris de dents de serra a la part superior) mentre que el costat de llevant rep una petita espitllera. En el segon nivell es repeteixen les finestres geminades a migjorn i tramuntana, però a ponent hi ha dues obertures rectangulars i a llevant tres espitlleres. Finalment, al tercer nivell

observem una obertura més o menys quadrada a cada costat del campanar. Es tracta en tot cas d'una construcció romànica de la primera meitat del segle XII.

L'estructura del temple correspon a les característiques romàniques de finals del segle XI, anterior per tant al campanar que fou afegit, com hem dit, durant la primera meitat del XII. L'edifici romànic sofrí diverses reformes, sobretot durant el segle XVIII, que se li afegiren dues capelles laterals, una per banda, l'interior fou decorat a l'estil barroc. En els terratrèmols que hi hagué al segle XV va caure un part de campanar i tot que es va reparar tot seguit, es va fer de manera barroera sense respectar les antigues obertures romàniques.

BIBLIOGRAFIA

- BARRAL I ALTET, X. (1981), *L'art pre-romànic a Catalunya. Segles IX-X*, Barcelona: Edicions 62.
- CARBONELL, E. (1980), *L'art romànic a Catalunya. Segle XII*, Barcelona: Edicions 62.
- COMAS I DURAN, P. (1984), *Esglésies i ermites del Montseny*, Cardedeu: Casal de Cultura Dr. Daurella.
- ERRA, A. – OCAÑA, M. (1992), *Esglésies romàniques, 118 testimonis arquitectònics de la història d'Osona* (Guia Patrimoni Comarcal 11), Figueres: Carles Vallès.
- JUNYENT, E. (1972), *Catalunya Romànica. L'arquitectura del segle XI*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- JUNYENT, E. (1980). *Catalunya Romànica. L'arquitectura del segle XII*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- AA.VV., *Catalunya Romànica*, volums II i III, «Osona», (1984), VIGUÉ, J. – PLADEVALL, A. (dir.), Fundació Enciclopèdia Catalana.
- Mapa Cartogràfic de Catalunya* (2018), Institut Cartogràfic de Catalunya.

